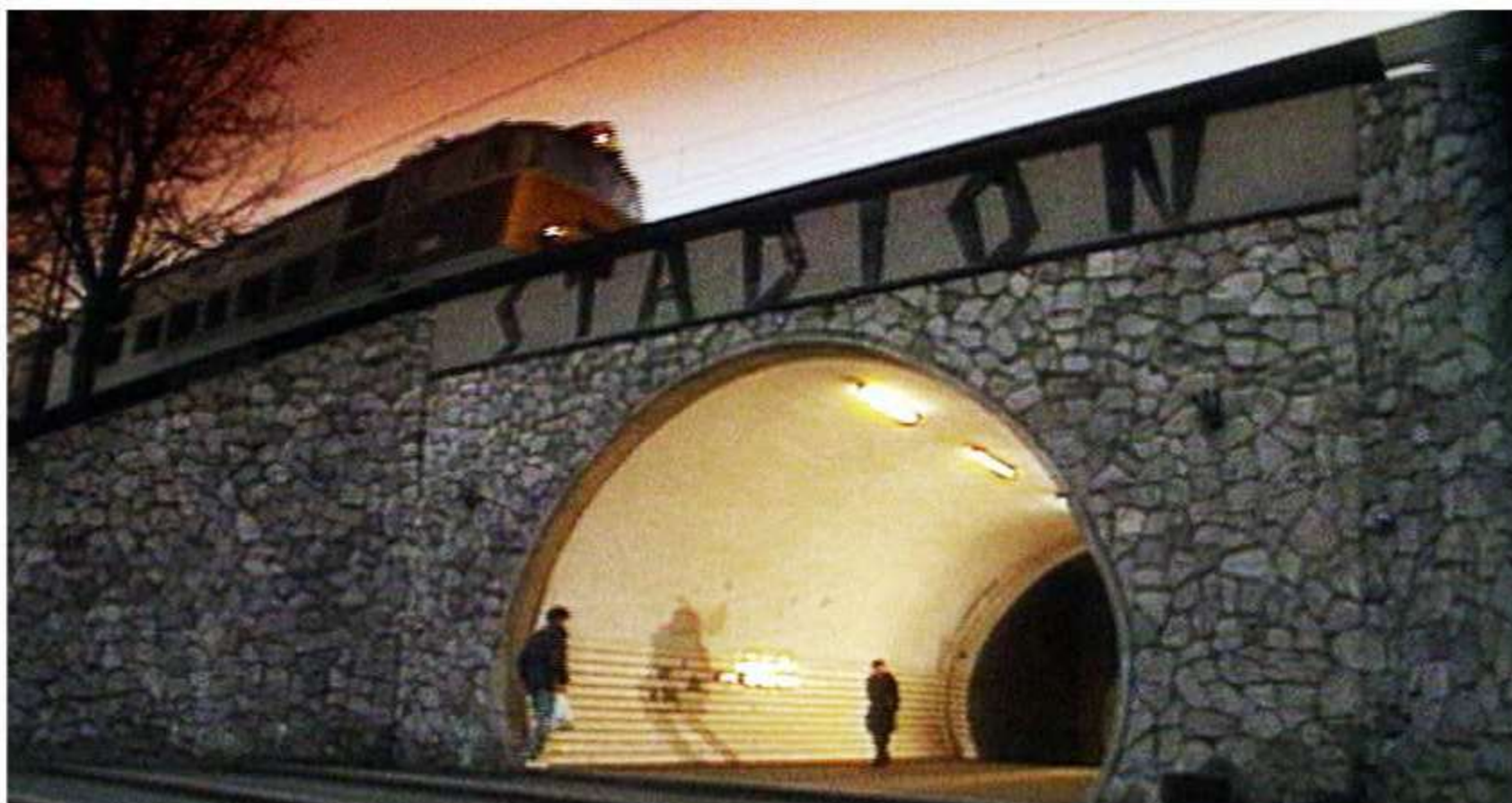

EEN REIS ZONDER ONTSPORINGEN

NORD EXPRESS

Hoe breed de term 'videokunst' kan (of moet?) worden genomen, bewees eind september de negende aflevering van het World Wide Video Festival in het Kijkhuis en Korso-theater in Den Haag. Film en televisie worden in 'videokunst' niet langer uitgesloten, zoals ook het documentair en narratief gebruik van het medium niet langer ondenkbaar is. Vandaar dat er in Den Haag plaats was voor de twee videowerken die, als hoogtepunten van het festival, op de volgende pagina's worden besproken: **NORD EXPRESS** van Rob Rombout (die in België een roulement zal gaan krijgen) en **PRIVATE HUNGARY** van de Hongaar Péter Forgács (die hoogstwaarschijnlijk door het Kijkhuis in distributie zal worden genomen). Twee videowerken die beide de tijd tot onderwerp hebben, de tijd van het reizen en de tijd van het familieleven.

NORD EXPRESS

In allerlei opzichten is de filmtoeschouwer als een reiziger: zijn tocht is die van een begin naar een eindpunt, waarbij het traject wordt uitgezet door het verhaal dat getoond, verteld wordt. Soms wil het verhaal maar niet opschieten: dan treedt er een lichte vertraging op in de reis. Dan weer volgen de ontwikkelingen elkaar in een snel tempo op: de reis verloopt voorspoedig. Altijd is er wel sprake van een eindbestemming, maar zowel deze als de weg ernaartoe zijn ongewis: de film is in hoge mate onvoorspelbaar. Aan deze onvoorspelbaarheid, deze onzekerheid over het verloop der gebeurtenissen, ontleent hij grotendeels zijn aantrekkingskracht.

NORD EXPRESS, een videofilm van Rob Rombout, een in België werkzame Nederlandse videast, volgt het traject van de exprestrein Parijs-Moskou. De film opent met beelden van Gare du Nord en eindigt, bijna een uur later, met de aankomst in het Moskouse centraal station. Inmiddels zijn dan ongeveer twee etmalen verstreken, de tijdsduur van de reis.

NORD EXPRESS behoort echter niet tot het soort films waar de opwindende veroorzaakt wordt door de grilligheden van de reis, door een onzekere bestemming. Geen avontuurlijke omzwervingen die de toeschouwer door de film trekken. Integendeel, vertrekpunt en einddoel zijn vooraf vastgesteld, en er wordt geen enkele aanleiding gegeven om te veronderstellen dat het niet goed komt met de spoorwegreiziger, of dat de exprestrein de plek zijner bestemming nimmer zal bereiken. De onderneming die je hier als toeschouwer wordt voorgesteld is niet die van een trip vol onvoorziene belevenissen maar eerder van een degelijk verzorgde reis via een welbekende route, met de Russische hoofdstad als eindbestemming.

Verstrooiing

Dat NORD EXPRESS niettemin een bijzondere ervaring teweegbrengt, heeft te maken met het feit dat Rombout niet de reis, maar het reizen zelf tot onderwerp van zijn film heeft gemaakt. NORD EXPRESS ademt volop de sfeer

van een lange treinrit, waarbij de reiziger-toeschouwer, *for the time being*, zich maar moet proberen te vermaken. Tijdens zo'n langdurige tocht is alles wat je tegenkomt verstrooiing: gesprekken met toevallige medereizigers, met treinfunctionarissen, het voorbij glijdende landschap, de tussenstations, de steden die gepasseerd worden, enzovoort. Geen ontsporingen, geen geheimzinnige verdwijningen, geen vreemde personages die zich aan je opdringen, kortom, geen excessen: alles verloopt heel normaal in de Nord Express van Parijs naar Moskou, en tegelijkertijd zijn al die doodgewone dingen die je op zo'n reis beleeft alleszins onderhoudend.

Door je onbekommerd te laven aan wat je toevallig voor ogen komt, kom je als reiziger een lange treinreis als deze dan ook goed door. De camera van Rombout draagt inderdaad de blik van iemand die zich niet terugtrekt in de verveling van een langdurige tocht, maar nieuwsgierig is naar de praatjes van de mensen om hem heen, naar een

spoorweghuisje langs de route, naar een muurschildering die gepasseerd wordt, naar wat een treinstewardess te vertellen heeft. De blik is echter beslist niet ongeïnteresseerd: het is niet een dolende blik, die nu eens hier, dan weer ergens anders op gericht is. Dat is het perspectief van iemand die zich afvraagt hoe in godsnaam de verveling te kunnen doden. De blik in NORD EXPRESS is daarentegen bijna studieuze: het zijn bijna alle onbeweeglijke kaders, die de beelden van de reizigers, van de machinist, van de spoorweg-beambte, van het perron, en van de omgeving buiten vastzetten. Maar in zijn volmaakte ernst vangt de camera de meest lichtmoedige onderwerpen: de schilder-filosoof, die op een van de stations een muurschildering heeft gemaakt, diens woning die pal naast de spoorweg staat, de Poolse visser die bijna elke dag een korte treinrit over de grens maakt om aan een meertje even verderop zijn hengel uit te werpen, de treinstewardess die gezeten naast een vaasje met verleppe tulpen vertelt haar leven het liefst

te vullen met enkel bloemschikken, Nemsjinovska, de Russische spoorwegwachter, die met een bezem de rails sneeuwvrij maakt, een student medicijnen uit Kameroen, allemaal alledaagse mensen met alledaagse verhalen die een lange treinreis zo aangenaam kunnen maken.

Even lichtmoedig is het 'historisch perspectief', dat de Nord Express begeleidt. Bij tijd en wijle worden ons, in zwart-wit, beelden verschaft uit het verleden: de eerste werkzaamheden aan de spoorweg, de opening van het centraal station in Warschau, spoorwegarbeiders in het Russische grensplaatsje Brest die de onderstellen van de treinen verwisselen. Maar deze historische uitwijdingen vormen geen didactisch beeldmateriaal over de spoorweg, ze zijn even kort als onvolledig, ze zijn toevallig, als losse gedachten die in je opkomen bij het passeren van de stations en de steden via welke de exprestrein koers zet naar het oosten. Wanneer de trein bijvoorbeeld in Berlijn (het oude, verdeelde Berlijn) arriveert, zien we een enkel historisch beeld van de bouw van de Muur, daarna een enkel actueel beeld van de destructie ervan, en ten slotte twee jongeren die kleine stenen restanten van de Oostberlijnse ommuring als handelswaar aanbieden. En terwijl de trein Warschau binnenrijdt, zien we beelden van een feestje uit de jaren vijftig dat zich afspeelde op perron drie: perron drie, dat was de plek waar Poolse cineasten destijds het nieuwe jaar plachten in te luiden. De kleine uitstapjes naar het verleden zijn als het strekken van de benen tijdens lange ritten. Het zijn de beelden, indrukken, van een toevallige reiziger, een passant, niet die van een documentarist.

Zichtbare tijd

De tijd verstrijkt, maar voor een reiziger nooit ongemerkt (tenzij hij in een diepe slaap verzonken is). Het verlopen van de tijd speelt zich tijdens een reis altijd af in een vastgesteld kader, namelijk het kader dat bepaald wordt door het tijdstip van vertrek en dat van aankomst. Hoe laat het precies is, is niet relevant. Belangrijker is de vraag hoe lang we reeds onderweg zijn, hoe lang de reis nog duurt, hoe ver we verwijderd zijn van onze bestemming. Bij elke tussenstop wordt dan ook het precieze tijdstip even gecontroleerd, en de film is ons daarbij behulpzaam door in de ondertitels telkens het betreffende station

en de tijd te melden. Het tijdsverloop wordt dus niet weggemoffeld, maar, naar de behoefte van een reiziger, voortdurend geregistreerd, zichtbaar gemaakt.

Dit zichtbaar maken van het verstrijken van de tijd gebeurt in de film ook anderszins. Met behulp van opzichtige videotechneken 'valt' de avond padoes over de trein die juist een station verlaat: de middag vloeit over in een 'nuit américaine'. Geen harde cut, en ook geen elliptische tijdssprong: de duisternis mag dan wel zijn ingetreden (dat wil zeggen: we zijn van de middag in de avond beland), maar de tijd-ruimtelijke continuïteit van de rijdende trein is intact gebleven. Dezelfde trein, dezelfde woonhuizen op de achtergrond zijn nog in beeld, zij het dat in de huiskamers de lichten zijn ontstoken. Een soortgelijk effect wordt even later in de film bereikt wanneer door het kader van een treinvenster eenzelfde vervloeiing plaatsvindt. Een verrassende techniek, waarmee het tijdsverloop geabstraheerd wordt van de tijd-ruimte van het getoonde tafereel, een abstractie die ook tot de ervaring behoort van de reiziger (die zich immers niet 'hoe laat?' maar 'hoe lang nog?' afvraagt). Deze techniek is dus niet, zoals de elliptische montage, een indicatie voor de verstreken tijd, maar voor het verstrijken van de tijd zelf.

NORD EXPRESS is de reis van de exprestrein Parijs-Moskou zelf. Wanneer in het laatste beeld de nachtelijke gevel van het centraal station in Moskou te zien is, beseft de toeschouwer dat aan de reis een einde is gekomen. Het gevoel overheerst een bevredigende, lange tocht gemaakt te hebben, waarbij, godzijdank, niets vreemds, niets ernstigs voorgevallen is. Maar deze geruststelling was de toeschouwer reeds eerder in de film gegeven, in het gesprek met een groepje toeristen uit Armenië, die hem te melden hadden: 'Tout va bien, tout est normal'.

Nord Express (1990) • Regie: ROB ROMBOUT • Scenario:
ROB ROMBOUT & CHRISTIAN JANSSENS • Camera: LOUIS
PHILIPPE CAPELLE • Geluid: OLIVIER STRUYE & PAUL
HEYMANS • Montage: ADRIANA MOREIRA DE OLIVEIRA